

Dariusz ADAMCZYK

NAPIĘTNOWANIE NIESPRAWIEDLIWOŚCI I NADUŻYĆ KULTOWYCH PRZEZ PROROKÓW OKRESU ASYRYJSKIEGO W PAŃSTWIE PÓŁNOCNYM

Treść: 1. Wykroczenia przeciwko sprawiedliwości i grzechy przywódców narodu; 2. Nadużycia kultowe; 3. Perspektywy zerwania z grzechem w obliczu Bożej miłości.

Słowa kluczowe: Grzech, prorocy, bałwochwalstwo, teologia biblijna.

Keywords: Sin, prophets, idolatry, Biblical theology.

Liczne obrazy grzechu można spotkać w pismach prorockich Starego Testamentu¹. Zasadniczym celem działalności proroków jest głoszenie słowa Bożego, aby zmienić dotychczasowe, złe postępowanie narodu wybranego. Istotnym postulatem ich misji jest ukazanie zła w całej rozciągłości i naświetlenie istoty grzechu². Do proroków okresu asyryjskiego, którzy podejmują tematykę grzechu w państwie północnym należą: Amos i Ozeasz, zaś w państwie judzkim: Izajasz i Micheasz. Są to pierwsi prorocy piszący, którzy działają w okresie hegemonii Asyrii, głównej potęgi militarnej w Mezopotamii. Ten okres charakteryzuje groźba inwazji na Izraela podzielonego wówczas na dwa państwa. Prorocy wskazują na braki religijno-moralne w narodzie oraz podkreślają zasady teologiczne oraz prawno-społeczne. Za ich pośrednictwem Bóg nadal prowadzi dzieło nauczania swego narodu i ludzkości, pomaga lepiej zrozumieć ponadczasowe prawdy dotyczące istoty Boga, dnia sądu, a także idee mesjańskie.

Prorocy Amos i Ozeasz działają w czasach największego rozkwitu państwa północnego. Przestrzegają jednak przed złudną pewnością i pozornym bezpieczeństwem. Amos rozwija działalność prorocką w VIII wieku przed Chrystusem. Prorokuje głównie w Betel, schizmatycznym sanktuarium Izraela (Am 7,10-17). W Księdze Amosa można wyróżnić trzy grupy mów prorockich: przeciw narodom sąsiadującym z Izraelitami (1,3-2,3), groźby przeciw Izraelowi (2,4-6,14) oraz wizje prorockie (7,1-9,15). Tematyka grzechu jest zawarta głównie w pierwszych dwóch grupach. Prorok przypomina sprawiedliwość Jahwe i domaga się sprawiedliwości w życiu społecznym. Nauka Amosa o grzechu jest ściśle związana z życiem narodu wybranego. Celem nauczania tego

---

¹ Por. J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *RBL* (2003) nr 3, 171.

² Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *RTK* (1962) nr 3, 81; L. STACHOWIAK, "Teologia słowa prorockiego w Starym Testamencie", w: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, red. K. WOJTYŁA i in., Lublin 1973, 111-118.

proroka jest przezwyciężenie sytuacji radykalnego odwrócenia się narodu od Boga i uniknięcie Jego gniewu³.

Prorok Ozeasz występuje kilka lat po Amosie w królestwie Izraelskim (Oz 1,1) w związku z kryzysem religijnym i moralnym, jaki wytworzył się po zdobyciu przez Izraelitów Kanaanu i zetknięciu się z pogańskimi ludami. Zanika sakralny charakter monarchii. Często zmieniający się władcy w królestwie północnym nie troszczą się o zachowanie przymierza między Bogiem a narodem wybranym. Ozeasz chce wstrząsnąć narodem, który oddaje się zabobonnym i zmysłowym praktykom ku czci Baala. W swoich mowach posługuje się językiem obrazowym, bogatym w teologiczną symbolikę. Prorok koncentruje się raczej na postępowaniu narodu wybranego. Paganie zaś interesują go tylko wtedy, gdy mają jakiś związek z Izraelem (por. Oz 5,13; 7,11 n; 8,9.13). Zasadniczym tematem Księgi Ozeasza jest zachwyt wobec bezinteresownej miłości Jahwe wobec Izraela⁴.

Bóg Jahwe, Święty, przewyższający wszystko, zniża się w swojej wspaniałości do narodu wybranego i otacza go miłością. Tej miłości zaś ze strony człowieka przeciwstawia się grzech. Ozeasz stara się ukazać zło takiego postępowania we wszelki możliwy sposób. Relacje Izraela do Boga przedstawia na przykładzie małżeństwa z kobietą cudzołożną. Pod postacią cudzołóstwa żony wobec męża ukazana jest niewierność Izraela wobec Boga (por. Oz 1-3). Oblubieniec nie zraza się jej niewiernością, lecz nadal opiekuje się niewdzięczną i przewrotną żoną. Robi wszystko, aby nie dopuścić do jej zguby. Jahwe powodowany miłością poślubia Izraela. Ozeasz ujmuje to metaforycznie, aby słuchacze jego orędzia zdali sobie sprawę ze swoich grzechów i aby poczuli się do winy niewierności wobec swojego Boga⁵.

1. Wykroczenia przeciwko sprawiedliwości i grzechy przywódców narodu

Amos gromi Izraelitów za ich grzechy piętnując zwłaszcza grzech zatwardziałości serca (Am 3,9 n; 5,11 n), zamiłowania do luksusu (4,1; 6,4-7), bezkrytycznego zaufania

³ Por. G. WITASZEK, "Niesprawiedliwości społeczne i ich konsekwencje w myśli religijnej proroka Amosa", Tuchów 1992, 12; TENŻE, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *RTK* (1995) z. 1, 30 n; TENŻE, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, Lublin 1996, 25-44; C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu*, t. 4: *Zew proroków*, Tuchów 1995, 125 nn; E. ZAWISZEWSKI, *Księgi proroków. Wstęp szczegółowy i egzegesa wybranych fragmentów*, Pelplin 1995, 214; M.L. BARRÉ, "Księga Amosa", KKB 823 n.

⁴ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 84 n; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych: Ozeasza, Joela, Amosa, Abdiasza, Jonasza, Micheasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1968, 37 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", w: *Dzieci jednego Boga*, red. W. CHROSTOWSKI, Warszawa 1991, 95; G. WITASZEK, *Moc słowa prorockiego*, Lublin 1995, 85 nn; TENŻE, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 31; TENŻE, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *RT* (2000) z. 1, 67 nn; C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu*, t. 4, *dz. cyt.*, 139; E. ZAWISZEWSKI, *Księgi proroków, dz. cyt.*, 208; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", w: *Katolicki komentarz biblijny* (cyt. dalej KKB), red. R. E. BROWN, J. A. FITZMYER, R. E. MURPHY, Warszawa 2001, 799 n; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, Warszawa 2003, 45 nn.

⁵ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 85 n; C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu*, t. 4, *dz. cyt.*, 140 n; E. ZAWISZEWSKI, *Księgi proroków, dz. cyt.*, 208 n; G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 68 n; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi, dz. cyt.*, 51 nn.

zbawczej mocy sanktuariów i praktyk kultowych (4,4 n). Wyrzuca grzechy mieszkańcom Samarii oraz mieszkańcom innych okręgów kraju. Aramejczyków i Ammonitów cechuje okrucieństwo wobec mieszkańców Gileadu. Syryjczycy i Filistyni nieustannie napadają na ziemię izraelską, uprowadzają jej mieszkańców do niewoli i sprzedają ich Edomitom. Edomici zaś niszczą swoich braci. Moabici dopuszczają się zbrodni profanowania grobów królewskich (1,3-2,3). Amos przekracza ramy narodowego partykularyzmu. Piętnuje zło w Izraelu i wśród pogan. Ukazuje w ten sposób Boga jako twórcę i stróża uniwersalnej moralności⁶.

Chociaż każdy grzech zasługuje na karę, to winę Izraela cechuje szczególne zło z racji odpowiedzialności wynikającej z wyboru tego narodu przez Jahwe i związanego z tym objawienia. Relacja między Bogiem Jahwe a Izraelem jest szczególna. Jej charakterystycznym znakiem było wybawienie z Egiptu. Życzliwość Boga dla Izraela zawsze była kontynuowana przez proroków (Am 2,9 n; 3,7 n). Izraelici natomiast ciągle lekceważą Boże wybranie przez swoje złe postępowanie. Udaremniają w ten sposób wszelkie próby zapobieżenia złu. Proroków zaś prześladują (2,12)⁷.

Mimo, że grzechy Izraela i pogan autor określa w ten sam sposób, to jednak większą odpowiedzialność ponosi naród wybrany. Zło grzechu Izraelitów ukazuje się zwłaszcza w dziedzinie sprawiedliwości społecznej. Podstawy owych grzechów tkwią w wewnętrznym usposobieniu człowieka, który decyduje się na zerwanie relacji z Bogiem⁸. W Księdze Amosa pojawia się krytyka społecznych zachowań, które są opisywane w trakcie prorockich wyroczeni oraz mów dotyczących groźby sądu nad Izraelem (2,6-13; 3,9-11; 4,1-3; 5,2 n. 21-27; 6,12-14; 8,4-6; 9,7 n). Amos ukazuje naród wybrany jako społeczność rozdartą. Jest ona podzielona na uciskających oraz tych, którzy doznają rozmaitych krzywd. Z powodu wyrządzanych krzywd cała społeczność Izraela jest zachwiana w swej egzystencji i skazana na zagładę⁹.

Amos zabiera głos w obronie pokrzywdzonych w Betel. Piętnuje bogactwo i luksus uprzywilejowanych kosztem nędzy ubogich (2,6b.7a; 8,4.6a). Nie występuje on przeciwko luksusowi jako takiemu, lecz przeciwko stylowi życia zmierzającemu do łamania praw ubogich i niszczenia relacji braterskich między ludźmi. Amos krytykuje przesadny luksus wyższych sfer społeczeństwa Samarii (2,5; 3,15). Najcięższymi grzechami, którym przeciwstawia się Amos są: przekupstwo w sądownictwie, chciwość wierzycieli, którzy sprzedają swych dłużników w niewolę oraz oszustwa handlarzy, którzy gnębią ubogich (2,6). Zwraca uwagę na niesprawiedliwość społeczną i w tej dziedzinie stwierdza liczne nadużycia. Kupcy dopuszczają się oszustw, fałszują wagi (8,4-6). Poglębia się różnica między bogatymi a biednymi. Prorok podkreśla, że nieuczciwi bogacze nie mogą liczyć na Bożą opiekę (3,12; 4,1; 6,4-6)¹⁰.

⁶ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 83; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 205 nn.

⁷ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 83 n.

⁸ Por. *tamże*, 84.

⁹ Por. G. WITASZEK, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej, dz. cyt.*, 84 nn; T. BRZEGOWY, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 4: *Wielki świat starotestamentalnych proroków*, red. J. FRANKOWSKI, T. BRZEGOWY, Warszawa 2001, 54; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi, dz. cyt.*, 36 n.

¹⁰ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 82; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 243 nn; H. RUSCHE, *Das Buch Amos*, Düsseldorf 1975, 103 n;

Amos krytykuje liczne niesprawiedliwości w aparacie sądowym. Sędziowie są przekupywani przez bogatych, przez co neguje się prawa ubogich. O przekupnych sędziach Amos mówi, że zmieniają prawość w truciznę i „depczą sprawiedliwość” (5,7). Nieco dalej zaś znajdują się słowa: „Albowiem poznałem mnogie wasze złości i grzechy wasze liczne, o wy, ciemniejscy sprawiedliwego, biorący okup i uciskający w bramie ubogich!” (5,12). Ludzie uciskani w Samarii są niesprawiedliwie pozbawiani dóbr materialnych i podstawowych praw w społeczności Izraela. Ten ucisk dokonuje się „w bramie”, a zatem poprzez niesprawiedliwe wyroki. Są one wydawane przez przekupnych sędziów, którzy wymuszają datki od biednych. Przez ten fakt uniemożliwiony zostaje właściwy wymiar sprawiedliwości (2,7)¹¹.

Prawdopodobnie chodzi tu również o świadczenia na rzecz państwa, które zgromadzenie w bramie rozkładało na poszczególnych obywateli. Jednak zamożni posiadacze, którzy mieli decydujący głos w radzie, zbyt obciążali nimi ubogich mieszkańców, którzy aby wywiązać się z owych nakazów musieli się zapożyczać, sprzedawać ziemię i dom, a nawet siebie zaprzedać w niewolę. Amos widzi w tych praktykach zagrożenie dla egzystencji Izraela¹².

Niesprawiedliwość wprawia w ruch pewien mechanizm, przez co ogarnia wszystkie dziedziny życia. Występuje ona również w takich miejscach, w których rozwijało się i kształtowało życie społeczne i religijne. Wykroczenia mają miejsce również w sanktuariach oraz w kulcie, co jest szczególnym wyrazem naruszania Bożego Prawa (Am 4,4). Amos odsłania dramat grzechu i solidaryzuje się z tymi, którzy go doświadcniają. Wydaje sąd, który zakłada właściwą interpretację faktów. Stwierdza również niepodważalny autorytet Boga nad rządzącymi i nad całym narodem. Za pomocą antropopatyzmów o gniewie Boga Amos wyraża Jego dezaprobatę wobec grzechu¹³.

Ozeasz natomiast pisze o grzechu całego narodu. Historia Izraela stanowi ciągle pasmo niewierności wobec zawartego z Bogiem Przymierza. Sprzeniewierzenie ma charakter powszechny. Dotyczy wszystkich stanów społecznych Izraela. Ozeasz pisze: „Słuchajcie słowa Pana, synowie Izraela, On bowiem spór wie dzie z mieszkańcami kraju, gdyż zaginęły wierność i miłość i znajomość Boga na ziemi. Przeklinają, kłamią, mordują i kradną, cudzołożą, popełniają gwałty, a zbrodnia idzie za zbrodnią” (4,1 n)¹⁴.

G. WITASZEK, "Wspólnota izraelska w świetle społecznej krytyki proroka Amosa", *RBL* (1990), nr 3-6, 109 n; TENŻE, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 31; TENŻE, *Moc słowa prorockiego*, *dz. cyt.*, 65 n; TENŻE, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, *dz. cyt.*, 93 nn.

¹¹ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 82; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, *dz. cyt.*, 222 n; H. RUSCHE, *Das Buch Amos*, *dz. cyt.*, 68 n; G. WITASZEK, "Wspólnota izraelska w świetle społecznej krytyki proroka Amosa", *art. cyt.*, 109; TENŻE, *Prorocy Amos i Micheasz wobec niesprawiedliwości społecznej*, Tuchów 1992, 67 nn; TENŻE, *Moc słowa prorockiego*, *dz. cyt.*, 72; TENŻE, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, *dz. cyt.*, 90 nn; TENŻE, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 67 nn; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1995, 117; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, *dz. cyt.*, 37.

¹² Por. A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, *dz. cyt.*, 37 n.

¹³ Por. G. WITASZEK, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, *dz. cyt.*, 209 nn.

¹⁴ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, *dz. cyt.*, 73 n; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", w: *Studium scripturae anima theologiae*, red. J. CHMIEL, T. MATRAS, Kraków 1990, 205; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela*, *dz. cyt.*, 130; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 806.

Jednak najbardziej surowo Ozeasz ocenia grzechy klas kierowniczych, które są odpowiedzialne za politykę państwa i obyczaje narodu. One wiodą prym w niewierności narodu. Ozeasz wylicza królów, sędziów, proroków i kapłanów jako najbardziej winnych powszechnego zepsucia Izraela. Jego troska skupia się na narodzie izraelskim, który jest prowadzony ku zagładzie z racji braku należącego kierownictwa. Życie religijne tego narodu jest zagrożone przez naturalistyczny kult Baala. Oznacza to zasadniczą niewierność wobec Boga Jahwe. Jest to równoznaczne ze zdradą Boga Przymierza, którą Ozeasz określa mianem cudzołóstwa Izraela¹⁵.

Szczególnie surowo ocenia instytucję królewską. Potępia zamachy stanu w królestwie izraelskim. Zmiany na tronie nie mają nic wspólnego z wolą Bożą: „Oni ustanawiali sobie królów, ale beze Mnie. Książąt mianowali – też bez mojej wiedzy” (Oz 8,4a). Król izraelski jest ukazany jako niezdolny do ratowania Izraela (13,10). Ozeasz krytykuje złe postępowanie królów. Podstawą do surowej oceny instytucji królewskiej jest prawdopodobnie podział królestwa. Królowie dają ludowi zły przykład zachęcając do bałwochwaltstwa (5,1-3). Wspólnie z innymi przywódcami narodu oddają się pijaństwu (7,3-7)¹⁶.

Ozeasz krytykuje również duchowych przywódców Izraela, zwłaszcza kapłanów: „Nikt nie powinien sądzić ani też nikt ganić – a jednak przeciw tobie, kapłanie, skargę podnoszę. Ty się potykasz we dnie i w nocy, wraz z tobą potyka się prorok – do zguby prowadzisz swój naród. Naród mój ginie z powodu braku nauki: ponieważ i ty odrzuciłeś wiedzę, Ja cię odrzucę od mego kapłaństwa. O prawie Boga twego zapomniałeś, więc Ja zapomnę też o synach twoich. Im liczniejsi się oni stają, tym bardziej mnożą się grzechy; na hańbę zmienili swą Chwałę. Z grzechu ludu mojego się żywią, zabiegają o to, by czynił nieprawość” (4,4-8)¹⁷.

Ozeasz kieruje słowa krytyki do kapłanów, którzy okradają naród z poznania Boga. Ich obowiązkiem jest utrzymywanie w świadomości narodu zobowiązań wynikających z Przymierza synajskiego (por. Wj 19,5; 20,1). Fundamentalnym zaś zobowiązaniem, jakie wynika z owego Przymierza, jest uznanie Jahwe za jedyne Boga Izraela (por. Wj 20,2). Kapłani jednak zaniedbują ten obowiązek. Nie tylko, że nie nauczają i nie przypominają ludziom tej prawdy, ale jeszcze sami zamienili „Chwałę na hańbę” (Oz 4,7). Chodzi tu o zamianę kultu Jahwe na kult cielca ustawionego w królewskim sanktuarium w Betel. Kapłani swoją postawą schlebiają ludziom w ich nieprawości, ponieważ czerpią zyski z ofiar pielgrzymów. Ozeasz określa to słowami Boga: „Z grzechu ludu mojego się żywią, zabiegają o to, by czynił nieprawość” (w. 8)¹⁸.

---

¹⁵ Por. T. BRZEGOWY, „Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)”, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 4: *Wielki świat starotestamentalnych proroków*, red. J. FRANKOWSKI, T. BRZEGOWY, Warszawa 2001, 65, 80; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, dz. cyt., 54.

¹⁶ Por. E. SITARZ, „Ocena władzy królewskiej w Księdze Ozeasza”, *RBL* 13(1960), 228 nn; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, dz. cyt., 133; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, „Księga Ozeasza”, art. cyt., 809 nn; T. BRZEGOWY, „Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)”, art. cyt., 80; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, dz. cyt., 54.

¹⁷ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 74 n; G. WITASZEK, „Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza”, art. cyt., 67; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, „Księga Ozeasza”, art. cyt., 806.

¹⁸ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 75; H. Mc KEATING, *Amos, Hosea, Mica*, Cambridge 1971, 96 nn; H. MUSZYŃSKI, „Grzech u proroka Ozeasza”, art. cyt., 207; G. WITASZEK, „Prorocy VIII

Kapłani przekształcili kult w interes. Ich celem były bowiem korzyści materialne. W tym celu zachęcają lud do składania ofiar i darów przebłagalnych za grzechy (Oz 4,6), a jednocześnie zaniedbują głoszenie Prawa Bożego wśród ludu. W związku z tym, że to im przypadała znaczna część ofiar przebłagalnych (Kpł 6,9-20) i zadośćuczynnych (7,7), odnosili oni korzyści materialne z niewierności ludu (Oz 4,8; por. 1 Sm 2,12-17)¹⁹. Bardziej kapłanom opłaca się podkreślanie ważności składanych ofiar, niż mówienie o Bogu.

Kapłani zaniedbując starania o prawdziwe poznanie Boga, faworyzują kult synkretyczny religii kananejskiej. Prorok zarzuca im brak odpowiedzialności i nieznamość prawdziwej natury Boga. Ludzkie postępowanie winno być oparte na refleksji natury Boga i Jego istoty. Ozeasz obwinia kapłanów za to, że naród skłania się do praktyk pogańskich i do nadużyć społecznych, co ma związek z nadużyciami kultowymi. Kapłan winien przyczynić się do poznania Boga. W tej perspektywie oceniana jest jego przydatność i istota jego posłannictwa (por. Oz 4,4-19; 6,1-6; 8,4-6.11-13; 9,1; 10,1-8; 13,1-3)²⁰.

Ozeasz porównuje kapłanów do „zgrai zbójckiej”. Są oni zdolni do haniebnych czynów, nawet do morderstwa na najbardziej uczęszczanej drodze wiodącej do Sychem (6,9). Dopuszczają się czynów zbrodniczych kierując się chciwością. Jest to hańba dla kapłana, zaś dla Izraela jest to nieszczęście religijne i społeczne. Bóg ciągle mówi o tym występny narodzie jako o swoim (por. 4,6a.8). Podobnie też wyraża się o kapłanach (w. 6a). Jednak grzeszne postępowanie kapłanów powoduje, że Bóg nie może pozostać wobec tego obojętny. Chce odrzucić ich od siebie definitywnie (w. 9).

Ozeasz gani również zawodowych proroków, być może także sanktuaryjnych. Ich występkę określane są jako „potykanie się” (hebr. *kāšal*; Oz 4,5). Chodzi tu prawdopodobnie o występkę moralną, które są popełniane „we dnie i w nocy”, czyli nieustannie. Jest także prawdopodobne, że prorok ma na myśli udzielanie zarówno przez kapłanów, jak i przez proroków, błędnych rozwiązań w kwestiach religijnych lub prawnych, z którymi Izraelici przybywali do sanktuariów (por. 1 Krl 8,31 n). W ten sposób rujnują oni swój naród, który jest szczególną własnością Jahwe. Ten naród ginie, ponieważ nie jest pouczany przez kapłanów, którzy sami zarzucili naukę Boga i Jego prawo (Oz 4,6)²¹.

Religijni przywódcy narodu zaniedbują poznawanie Boga, ignorują Jego przepisy. Izrael chyli się ku upadkowi. Zapomina bowiem o miłości i wierności (Oz 4,1) usiłując zastąpić je składanymi ofiarami (por. 6,6), które jednak niczemu nie służą, ponieważ brakuje praktykowania sprawiedliwości (10,12; 12,7). Przywódcy narodu ignorują Boże przykazania. Tymczasem Jahwe domaga się udzielenia odpowiedzi miłości oraz sza-

wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 35; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 806; T. BRZEGOWY, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 81.

¹⁹ Por. J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela*, *dz. cyt.*, 132 n; G. WITASZEK, *Moc słowa prorockiego*, *dz. cyt.*, 93.

²⁰ Por. G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 35 n.

²¹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, *dz. cyt.*, 74 nn; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 806 nn; T. BRZEGOWY, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 80 nn; A. BANASZEK, *Prorocy przedwygnaniowi*, *dz. cyt.*, 54.

cunku wobec bliźnich. Bez poznania Boga człowiek nie rozumie stworzonej rzeczywistości. To zaś uniemożliwia mu osiągnięcie właściwych relacji z innymi²².

Ozeasz wskazuje na nadużycia w życiu społecznym. Kładzie akcent na brak właściwych relacji międzyludzkich. Piętnuje niesprawiedliwość, walki bratobójcze, intrygi polityczne. Szuka także przyczyn takiego stanu rzeczy. Dopatruje się ich w winie Izraela, która wynika z zaniedbania bezpośrednich relacji z Bogiem²³. Grzech jest zaprzeczeniem właściwego powołania Izraela do jedności z Bogiem i bycia „świątością dla narodów” (Iz 42,6). Tymczasem: „Izrael został pochłonięty; teraz on wśród narodów – jest jak sprzęt bez wartości” (Oz 8,8)²⁴.

Siła grzechu prowadzi do ogólnego zepsucia, czego wyrazem jest wewnętrzne zniewolenie (Oz 4-5). Ozeasz ukazuje grzech jako wejście w stan zniewolenia. Naród ten nie potrafi już uwolnić się z grzechu (5,4). Ludzie zostali owdądnięci przez zło, którego się dopuścili. „Osaczają ich własne uczynki” (7,2). Pojawia się paradoksalna sytuacja. Naród wybrany, który powinien być święty, nosi nazwę cudzołożnicy (4,12). Grzech spowodował wewnętrzną przemianę ludzi, którą prorok ukazuje poprzez grę słów. Izraelici zmienili się z *q^edôšim* na *q^edēšôt*. Ci, którzy mieli być świętymi (*q^edôšim*), stali się cudzołożnikami (*q^edēšôt*), czyli niewiernymi Bogu (4,14; 12,1). Izrael został zobowiązany do świętości (Wj 19,6; Kpł 19,2). Grzech jednak uniemożliwia dochowanie tego zobowiązania. Zło grzechu u Ozeasza sprzeciwia się miłości i świętości Jahwe. Niszczy też świętość narodu wybranego. Prorok ukazuje różne aspekty rzeczywistości grzechu, który nie pozwala człowiekowi osiągnąć wyznaczonego mu przez Boga celu, jakim jest wspólnota życia i miłości z Bogiem²⁵.

2. Nadużycia kultowe

Moralne rozprzężenie Izraela współlistniało z intensywnym życiem kultowo-obrzędownym. Wraz ze wzrostem bogactwa w Izraelu powstawało coraz więcej ołtarzy i stel. Jednak serca Izraelitów były pełne obłudy (por. Oz 10,1 n)²⁶. Amos piętnuje grzech, ponieważ jest on znieważeniem Jahwe. Prorok zauważa, że Izraelici utworzyli sobie swoje pojęcie Boga. W ten sposób usprawiedliwiają swoje grzeszne postępowanie. Są przekonani, że Jahwe zadowala się bogatym kultem, uroczystymi obchodami świąt, licznymi ofiarami, a także punktualnością w odnoszeniu dziesięcin i dobrowolnych datków (4,4 nn; 5,21 nn). Jahwe wybrał Izraela na swój lud i w związku z tym nie należy obawiać się przyszłości, ponieważ będzie ona pomyślna z racji Bożej opieki.

²² Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 75; G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 68.

²³ Por. G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 68.

²⁴ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 90; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 209.

²⁵ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 87; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 84; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 210; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 808 n; J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *art. cyt.*, 173.

²⁶ Por. T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 120.

Według specyfiki myślenia współczesnych Amosowi Izraelitów, sam fakt wybrania narodu daje wystarczającą pewność jego istnienia (3,2; 9,7)²⁷.

Amos burzy to przekonanie Izraelitów. Przyznaje, że przez szczególne wybranie naród ten otrzymał od Boga wyjątkowe przywileje. Podkreśla jednak, że w związku z owym wyborem Izraelici przyjęli na siebie wiążące zobowiązania. Jahwe nie zadowolona się rytuałami zewnętrznymi, ponieważ jest Bogiem sprawiedliwości i praworządności (3,10; 5,24; 6,12). Nie przyjmuje On ofiar od tych, którzy postępują nieuczciwie²⁸.

Amos występuje przeciwko nadużyciom kultowym w sanktuariach Izraela. Chodzi o te wyposażone przez Jeroboama I w złote podobizny cielców (por. 1 Krl 12,28 nn). Stało się to okazją do synkretyzmu religijnego, do baalizacji kultu i religii judaistycznej. Całe życie kultowe Izraela jest uważane przez Amosa za jeden wielki grzech. Amos woła: „Idźcie do Betel i grzeszcie, do Gilgal i grzeszcie więcej” (4,4a). Użyte w tym wołaniu Amosa hebrajskie słowo przetłumaczone jako „grzeszcie” jest bardzo mocne. Wyraża ono poważne wykroczenie, sprzeniewierzenie, rebelię²⁹.

Prorok wypowiada te słowa podczas jakiegoś święta pielgrzymkowego. Przez zastosoowanie ironii Amos chce wstrząsnąć słuchaczami. Kult w sanktuariach izraelskich nie ma nic wspólnego z oddawaniem czci Jahwe. Te ironiczne słowa mają charakter negatywny. Amos wskazuje, że Bóg nie znajduje żadnego upodobania w kulcie Izraela. Potwierdza to w proroctwie dotyczącym pielgrzymek: „Tak mówi Pan do domu Izraela: Szukajcie Mnie, a żyć będziecie. Nie szukajcie zaś Betel i do Gilgal nie chodźcie! I Beer-Szeby nie odwiedzajcie! [...] Szukajcie Pana, a żyć będziecie! [...] Szukajcie dobra, a nie zła, abyście żyli. Wtedy Pan, Bóg Zastępów, będzie z wami, tak jak to mówicie. Mieście w nienawiści zło, a miłujcie dobro!” (5,4-5a.6a.14-15a). Owe pielgrzymki Izraelitów do schizmatycznych sanktuariów nie przyczyniają się do niczyjego zbawienia, ponieważ te sanktuaria są skazane na zagładę³⁰.

Zostają tu napiętnowane pielgrzymki do tych miejsc kultu. Są one bowiem przeniecierstwem wobec Boga Jahwe, który patrzy na ów kult z obrzydzeniem: „Nienawidzę, brzydzę się waszymi świętami. Nie będę miał upodobania w waszych uroczystych zebraniach. Bo kiedy składacie Mi całopalenia i wasze ofiary, nie znoszę tego, na ofiary biesiadne z tucznych wołów nie chcę patrzeć. Idź precz ode Mnie ze zgiełkiem pieśni twoich, i dźwięku twoich harf nie chcę słyszeć” (Am 5,21-23). Amos stanowczo piętnuje kult, któremu nie towarzyszy postępowanie nacechowane sprawiedliwością³¹.

²⁷ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 81 n.

²⁸ Por. *tamże*; G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 67 nn.

²⁹ Por. H. RUSCHE, *Das Buch Amos, dz. cyt.*, 53 n; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele, dalle origini alla rivolta di Bar-Kochba 135 d.C.*, Brescia 1984, s. 300 n; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 111; TENŻE, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", *art. cyt.*, 56 n.

³⁰ Por. K.W. NEUBAUER, "Erwägungen zu Amos 5,4-15", *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 78(1966), 301; S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 217 nn; H. RUSCHE, *Das Buch Amos, dz. cyt.*, 64 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 111 nn; TENŻE, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", *art. cyt.*, 58; G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 33 n; M.L. BARRÉ, "Księga Amosa", *art. cyt.*, 829.

³¹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 225 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 112; TENŻE, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", *art. cyt.*, 58; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka, dz. cyt.*, 118,

Kult w VIII wieku przed Chrystusem służy tylko do uspokojenia obciążonych sumień Izraelitów. Świątynie lokalne w Dan, Gilgal, Betel, czy Beer-Szebie były licznie odwiedzane, lecz nie zachowywano tam czystości obrzędów religijnych. Miały tam miejsce obrzędy niemoralne, o charakterze naturalistycznym. Ludziom wydawało się, że w ten sposób mogą uzyskać większą przychylność Boga i zapewnią sobie pomyślność w życiu. Nasiliło się zjawisko upadku kultu Jahwe pod wpływem kultu Baala, który nie stawiał wielkich wymagań moralnych. Sytuacja wyboru i mieszania się dawnej tradycji wiary ludu Bożego i religijności kananejskiej miała miejsce przez długie dziesięciolecia. Wiara i posłuszeństwo Jahwe mieszały się z kultem naturalistycznych bóstw Baala i Asztarty³².

Praktykom kultycznym towarzyszyła idea bycia narodem wybranym, uprzywilejowanym, lepszym od innych, chronionym gwarancją Bożego błogosławieństwa. Taki kult odpowiada ludzkim pragnieniom, a nie jest wypełnieniem woli Bożej. Stąd Amos krytykuje taką formę kultu (4,4 n)³³. Podczas owych pielgrzymek brakowało odpowiedniej religijnej atmosfery. Nie służyły one spotkaniu się z Bogiem, lecz tylko zaspokojeniu osobistych interesów. Amos wyraźnie mówi, że Boga tam nie ma. Należy Go raczej szukać w najbliższym otoczeniu. Jedynym sposobem znalezienia Boga jest realizacja dobra w życiu i stronienie od zła: „Szukajcie dobra, a nie zła” (5,14a). Wszystko inne jest bezużytecznym poszukiwaniem odzwierciedlającym brak autentycznego zainteresowania sprawami religijnymi (5,21-24)³⁴.

Tym kultowym praktykom Izraela prorok z Tekoa przeciwstawia sprawiedliwość i prawość: „Niech sprawiedliwość wystąpi jak woda z brzegów i prawość jak potok nie wysychający wyleje!” (5,24)³⁵. Dokonana przez Amosa ocena sytuacji społecznej jest surowa, ponieważ zakłada możliwość zerwania Przymierza ludu wybranego z Jahwe. Przyczyną zerwania Przymierza są grzechy społeczne narodu. Amos przepowiada nieszczęście i sąd Boży. Amos głosi nadchodzący sąd Boży nad instytucjami kultowymi królestwa Izraela i zapowiada kary (3,13-15; 9,1-6). Słowa Amosa stanowią przestroagę dla Izraela. Jest jednak nadzieja na nawrócenie (5,14 n)³⁶.

Amos nawołuje, aby „miłować dobro” (5,15a). Nie wystarczy zatem tylko zewnętrzne spełnianie obowiązków i unikanie grzechów. Prorok domaga się stałej wewnętrznej dyspozycji do umiłowania dobra i pełnienia woli Bożej. Przytacza w związku z tym znamieny czyn sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporów w sądzie: „Wymierzajcie w bramie sprawiedliwość!” (w. 15b)³⁷. „Szukanie Jahwe” oznacza zatem czynienie bliźniemu dobra z miłości i z miłością. Zawiera się tu jedno z najważniejszych twierdzeń całego objawienia. Wymóg ten zostanie potwierdzony w Nowym Testamencie: „Kto bowiem miłuje bliźniego, wypełnił Prawo” (Rz 13,8b)³⁸.

³² Por. G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 30.

³³ Por. H. RUSCHE, *Das Buch Amos*, *dz. cyt.*, 51 nn; M.L. BARRÉ, "Księga Amosa", *art. cyt.*, 827 n; T. BRZEGOWY, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", *art. cyt.*, 51.

³⁴ Por. G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 33 n.

³⁵ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, *dz. cyt.*, 227; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, *dz. cyt.*, 118.

³⁶ Por. G. WITASZEK, "Wspólnota izraelska w świetle społecznej krytyki proroka Amosa", *art. cyt.*, 111; T. BRZEGOWY, "Czyńcie dobro i kochajcie je! (Księga Amosa)", *art. cyt.*, 57 n.

³⁷ Por. H. RUSCHE, *Das Buch Amos*, *dz. cyt.*, 73 n; M.L. BARRÉ, "Księga Amosa", *art. cyt.*, 829.

³⁸ Por. T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 119 n.

Również Ozeasz występuje przeciwko fałszywemu kultowi. Prorok pisze: „Wiele ołtarzy Efraim zbudował, ale mu służą jedynie do grzechu” (8,11). Izraelici bowiem „Lubią ofiary krwawe i chętnie je składają, lubią też mięso, które wówczas jedzą, lecz Pan nie ma w tym upodobania” (w. 13a). Bóg sam oświadcza, że położy kres przejawom takiego kultu (2,13; 8,13b)³⁹. Słowa z Oz 8,11-13a stanowią refleksję nad tragedią kultu. Ludziom wydaje się, że przez wznoszenie ołtarzy i składanie ofiar mogą zadośćuczynić za grzechy i spodobać się Bogu bez jednoczesnego posłuszeństwa Bożym nakazom. Tymczasem to właśnie wypełnianie Jego woli jest jedynym sposobem na uniknięcie kary i zadośćuczynienie za grzechy. Bóg nie ma upodobania w składanych Mu ofiarach (6,6). Kult nie jest ważniejszy od lojalności i poznania Boga. Wejście w relację z Bogiem winno dokonywać się poprzez praktykowanie sprawiedliwości i okazywanie zainteresowania bliźnim. Taki człowiek jest lojalny wobec Boga i dobrze Go zna⁴⁰.

Ozeasz podaje, że Izraelici praktykują kult Baala, a nie Jahwe (2,15; 11,2,7; 13,1). W centrum owego kultu jest złoty cielec Samarii (8,5 n). Prorok określa ten oficjalny kult jako bałwochwalstwo. Szczególnie chodzi o kult w królewskim sanktuarium w Betel. Jest to zdrada Boga Jahwe. Ozeasz wypowiada słowa: „A teraz grzeszą dalej: odlewają ze srebra posągi – bożków według swego pomysłu, to wszystko robota rzemieślników. Mówią: «Należy im składać ofiary», i ludzie całują cielec” (13,2)⁴¹.

Sprzeniewierzenie się Izraela w kwestii kultu prorok Ozeasz opisuje w słowach: „Jeść będą, lecz się nie nasyca, będą uprawiać nierząd, lecz nie wzrosną w liczbę, bo opuścili Pana, by uprawiać nierząd. Wino i moszcz odbierają rozum. Lud mój zasięga rady u swojego drewna, a jego łaska daje mu wyrocznie; bo go duch nierządu omamił – opuścili Boga swojego, aby cudzołożyć. Na szczytach gór składają ofiary, spalają kadzidła na wzgórzach, pod dębem, topolą i terebintem, bo dobrze się czują w ich cieniu. Dlatego wasze córki uprawiają nierząd, synowe wasze również cudzołożą. Czyż nie będę karał córek waszych za nierząd ani waszych synowych za cudzołośćwo? Lecz oni sami obcuja też z nierządnicami, nawet ofiary składają z nierządnicami sakralnymi, i tak lud nierozumny dąży ku swej zgubie. Jeśli ty, Izraelu, uprawiasz nierząd, niechaj przynajmniej Juda zostanie bez winy! Nie chodźcie do Gilgal, nie wstępujcie do Bet-Awen ani nie przysięgajcie słowami: «Na życie Pana!»” (4,10-15). Wypowiedź ta dotyczy kultu na wyżynach (w. 13), sprawowanego w głównych sanktuariach Izraela: w Betel i Gilgal. Ozeasz określa pogardliwie miejsce zakazanego kultu w Betel nazywając je Bet-Awen (w. 15), czyli „Dom nicości”. Izraelici uprawiają bałwochwalczy, kananejski kult pod „świętymi” drzewami⁴². Stosują także praktyki wróżbiarskie za pomocą przedmiotów z drewna (w. 12 n). Jest tu aluzja do rabdomancji, czyli wróżenia przyszłości z rzutów kijem⁴³.

³⁹ Por. T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 120; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 811; G. WITASZEK, *Moc słowa prorockiego, dz. cyt.*, 91.

⁴⁰ Por. G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", *art. cyt.*, 35.

⁴¹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 104; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka, dz. cyt.*, 131; G. WITASZEK, *Moc słowa prorockiego, dz. cyt.*, 62; T. BRZEGOWY, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 82 n.

⁴² Por. G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 67.

⁴³ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 76 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 112 n; TENŻE, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 83; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 806 n.

Grzech odstępstwa i bałwochwalstwa ma wyraźne znaczenie kultyczne i jako taki jest określany najczęściej jako „nierząd” (Oz 2,4.6.7; 4,12; 5,3; 6,10; 9,1)⁴⁴. Prorok z największą gwałtownością gromi różne praktyki seksualne. Użyte przez niego hebrajskie słownictwo z dziedziny wykroczeń seksualnych ukazuje obraz uprawianego przez Izraelitów kultu, który był przesycony kananejskimi praktykami seksualnymi. Ozeasz stanowczo występuje przeciwko temu obyczajowi⁴⁵.

W kultach Mezopotamii i Kanaanu powszechne były praktyki rytualnej prostytucji. Istniały domy prostytucji, które były dołączone do świątyń bogini płodności. W tych domach przebywały kobiety, które reprezentowały boginię, żeńską zasadę płodności. Poprzez akty seksualne wierni wchodzili w komunię z ową zasadą życia i odnawiali w ten sposób swoje siły witalne. Nie ma pewności, czy w krytykowanym przez Ozeasza kulcie Izraelici poddawali się podobnym praktykom. Jednak Ozeasz dostrzega tu konkretne niebezpieczeństwo i piętnuje religijny synkretyzm. Owe rytury były zaprzeczeniem Przymierza zawartego z Jahwe, które Ozeasz ukazuje w obrazie małżeństwa. Podstawowym wymogiem tego związku jest wierność Izraela wobec Boga. Wszelka zaś niewierność religijna, bałwochwalstwo, czy praktyki seksualne wywodzące się z kultu Baala, zasługują na miano zdrady i cudzołóstwa wobec Jahwe⁴⁶.

Duchowe cudzołóstwo Izraela przejawia się w różnych formach. Głównie chodzi o odstępstwo od prawdziwego Boga i zwrócenie się ku bożkom pogańskim (Oz 2,8-15; 4,11-14; 8,4). Ten grzech w Izraelu zawsze był uważany za jeden z najcięższych. Prorok podkreśla powszechność tego grzechu. Izraelici nie liczą się z wolą Boga, nie słuchają Jego słów, lub fałszywie je interpretują. Naród wybrany dopuścił się zdrady wobec Jahwe. Izraelici odeszli od Boga, a nawet Nim pogardzają (4,1.10; 5,4; 7,13; 9,17; 13,3). Ich postępowanie jest nierozumne. Opanował ich duch sprzeciwu wobec wszystkiego, co Boże. Dążą do uniezależnienia się od Jahwe. Ignorują lub wyśmiewają naukę proroków. Nawet wtedy, gdy zdają się nawracać do Boga, kieruje nimi obłuda i kłamstwo (4,2; 5,4; 7,13; 12,1)⁴⁷.

Prorok wyraża zatwardziałość i upór narodu dotyczący przywiązania do bałwochwalczych praktyk (por. Oz 4,16). Religijność Izraela sprowadza się do czystego formalizmu. Obrzędom kultu nie towarzyszą uczynki wymagane przez Jahwe (8,13; 10,1.5; 12,12). Buntując się przeciwko Prawu Bożemu Izrael odrzucił to, co jest jego prawdziwym dobrem (8,1.3). Skazuje się tym samym na tułaczkę i samotność (w. 8). Grzech jest bowiem oszukiwaniem i zwodzeniem siebie samego (7,1.3; 10,13; 12,1 n). Kłamstwo Izraela polega na tym, że zamiast prawdziwego Boga, czci Baala oczekując od niego ocalenia (Oz 11,7). Prorok porównuje Izraela do naiwnego i głupiego gołębia (7,11), którego łatwo zwabić w pułapkę. Ową pułapką dla Izraela stały się doczesne nadzieje politycznego ocalenia, którego szuka w przymierzach z Egiptem (por. 2 Krl 15,29; 17,4), czy z

⁴⁴ Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 203.

⁴⁵ Por. T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 113 n; TENŻE, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 83; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, dz. cyt., 130 n; G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 67.

⁴⁶ Por. J.L. MCKENZIE, *Dictionary of the Bible*, Milwaukee 1965, s. 614; T. BRZEGOWY, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 83 n.

⁴⁷ Por. S. POTOCKI, "Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej", *art. cyt.*, 86 n; J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *art. cyt.*, 172.

Asyrią (por. 2 Krl 15,19). Zwracając się do Baala synowie Izraela skazują się na rozczarowanie. Nie ma bowiem innego Wybawcy poza Bogiem Jahwe (13,4)⁴⁸.

Izrael składa swoją nadzieję w rydwanach i liczebności swoich wojowników (Oz 10,13), a nie w Jahwe. Taka postawa nie prowadzi do zbawienia. Izrael pozostaje w ten sposób w stanie egzystencjalnego błędu i zakłamania. Wszelkie zbawcze wysiłki Boga Jahwe Izrael poprzez swoje postępowanie czyni bezskutecznymi. Bóg sam mówi: „Biada im, że uciekli daleko ode Mnie. Zguba ich czeka za bunt podniesiony; chcę ich wyzwolić, lecz kłamią przeciwko Mnie” (7,13)⁴⁹. Grzech Izraela polega na tym, że opuścił on Boga Jahwe, który jest źródłem życia. Zwrócił się zaś ku bożkom i oddaje im bałwochwalczy kult spodziewając się od nich zbawienia. Ten stan zatracenia Izraela jest najbardziej radykalną formą głupoty. Ozeasz takie postępowanie Izraela porównuje do pijanego człowieka, któremu „wino i moszcz odbierają rozum” (4,11; por. 4,12 n.18; Iz 59,10)⁵⁰.

Głównym zatem grzechem Izraela w czasach Ozeasza jest bałwochwalstwo. Ten grzech jako zaprzeczenie czci jedyne, prawdziwego Boga powoduje nieuchronnie zgubne skutki, ponieważ miłość człowieka jest niejako skierowana w niewłaściwym kierunku. Człowiek zaś upodobnia się do przedmiotu swojej miłości (por. Mt 6,21). W pewnym sensie staje się tym, co kocha. W wyniku bałwochwalstwa związanego z kanańskimi kultami Izraelici „stali się wstrętni jak to, co kochali” (Oz 9,10)⁵¹. Ich bałwochwalstwo stało się dla nich siłą alienującą, która nie pozwala im powrócić do pełnej wspólnoty życia i miłości z Jahwe: „Czyni ich bowiem im nie pozwalają powrócić do Boga swojego; bo duch nierządu mieszka w ich wnętrzu, a nie znają Pana” (5,4; por. Iz 59,2; Jr 5,25)⁵². Duch nierządu jest tym, co pobudza do bałwochwalstwa. Jest to wynik braku poznania Boga i poddania się Jego woli.

3. Perspektywy zerwania z grzechem w obliczu Bożej miłości

Amosowa nauka o grzechu streszcza się w pojęciach dotyczących wybrania i odpowiedzialności moralnej. Prorok ten stosuje dialektykę dotyczącą grzeszności narodu i kary Bożej, ukazuje grzech poprzez oskarżenia i zapowiedzi kar. Bóg wkracza w historię i w naturę. Amos podkreśla solidarność kosmosu z Bogiem w sędzie nad grzesznym narodem oraz w nadziei zbawienia⁵³. Grożącej zagłady nie mogą wyeliminować żadne ofiary, ani inne praktyki zewnętrzne. Jedyнным sposobem poprawienia krytycznej sytuacji narodu jest szukanie Boga w prawdzie i sprawiedliwości⁵⁴.

⁴⁸ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 90; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", art. cyt., 206 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", art. cyt., 94 nn; G. WITASZEK, "Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych", art. cyt., 27 nn.

⁴⁹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 88; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", art. cyt., 809 n.

⁵⁰ Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", art. cyt., 208 n.

⁵¹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 93 n; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", art. cyt., 811 n.

⁵² Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", art. cyt., 212 n; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, dz. cyt., 133.

⁵³ Por. R.D. BELL, "The Theology of Amos", *Biblical Viewpoint* 27(1993) nr 2, 47-54.

⁵⁴ Por. G. WITASZEK, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, dz. cyt., 205 n.

Amos ukazuje związek między poszczególnymi przejawami zła, które opanowuje ciągle nowe sfery ludzkiego życia, takie jak: działanie, poznanie, ocenę rzeczywistości i jej wartość. Wina narodu ma charakter strukturalny i kolektywny. Amos wykazuje niewiarę rządzących i całego narodu. Według Amosa grzech Izraela charakteryzuje się dobrowolnym i świadomym przekroczeniem Prawa, jest przeciwstawieniem się Bożej sprawiedliwości oraz zerwaniem relacji człowieka z Bogiem. W grzechu ujawnia się niewdzięczność narodu wobec Bożych darów. Niewierność wobec Boga jest odrzuceniem Jego transcendencji⁵⁵.

Amos piętnuje grzech, który przybiera formę krzywdy i ucisku społecznego. Najcięższe zarzuty zostały skierowane w stosunku do rządzących i do bogatych z racji ich chciwości i wyzysku. To oni są odpowiedzialni w sposób szczególny za dobro narodu (6,1-7). Amos podkreśla ucisk i skąpstwo bogatych w stosunku do ubogich (3,9 n; 4,1-5,11; 8,4-8) oraz złe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Przekraczający Prawo są charakteryzowani pod kątem win, których się dopuszczają (3,10.12; 5,7.10 n.18). Źródłem ich grzechów jest chciwość (3,9 n; 5,11; 8,5 n). Skutkiem złego postępowania jest zbytnia pewność siebie i nieczułość na los narodu (6,12 n), przesadny luksus i chętnie się nim, a także wyuzdanie obyczajów (3,12.15; 4,1; 5,11; 6,4-6)⁵⁶.

Stan grzesznego odwrócenia Izraela od Boga jest rozumiany jako ustawiczny pęd do coraz to nowych grzesznych czynów. Trwanie człowieka w stanie odwrócenia od Boga może spowodować sytuację przyłgnięcia grzechu do człowieka, tak iż stanie się on niejako jego drugą naturą (por. Iz 5,18; Jr 13,23). Następuje wtedy wypaczenie sumienia i grzesznicy stają się niezdolnymi do dobrego postępowania (Am 3,10). Poprzez życie w grzechu (4,6-12) człowiek sięga szczytu bezwstydu (5,12). Powoduje to w konsekwencji postawę zatwardziałości i zaślepienia (por. Iz 6,9-11; 29,9 n). Zmiana takiej postawy wymaga odnawiającej interwencji Boga (por. Jr 31,31-34)⁵⁷.

Prorok Ozeasz przedstawia niegodziwość grzechu na przykładzie niewierności małżeńskiej. Całe orędzie prorockie Ozeasza streszcza się w niezmiennym proklamowaniu wiernej miłości Boga wobec różnorodnych niewierności Izraela. Pozwala to interpretować grzech w kategoriach osobowych przymierza małżeńskiego, a także w kategoriach miłości. W tej perspektywie można dostrzec moralne zło grzechu jako odrzuconej miłości Boga, który nie przestaje miłować swojego narodu⁵⁸.

Prawdziwą tragedię grzechu można poznać dopiero w relacji do miłości. W Księdze Ozeasza grzech jest przede wszystkim złamaniem przymierza miłości i wierności Bogu. Odrzucenie Prawa Przymierza jest odrzuceniem Bożej miłości (6,7; 8,1) i niewdzięcznością wobec osobowego Boga (4,10). Nie ma ratunku dla Izraela, który nie darzy miłością Jahwe, lecz bożka Baala. Izrael został ukazany jako wiarołomna oblubienica, którą odarto z szat i surowo ukarano (Oz 2)⁵⁹. Ozeasz prezentuje zatem głęboką teologiczną i

⁵⁵ Por. *tamże*, s. 207.

⁵⁶ Por. *tamże*, s. 207 n; J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *art. cyt.*, 174.

⁵⁷ Por. G. WITASZEK, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, *dz. cyt.*, 208 n.

⁵⁸ Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 202; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, *dz. cyt.*, 123; J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *art. cyt.*, 172.

⁵⁹ Por. J. BRAMORSKI, *tamże*, 172.

osobową perspektywę grzechu, która może stać się inspiracją również dla współczesnego człowieka. Ukazuje bowiem teologiczne podstawy grzechu chroniąc jednocześnie przed formalizmem⁶⁰.

Grzech staje niejako pomiędzy człowiekiem a Bogiem i nie pozwala na rozpoznanie oblicza kochającego Ojca. W ten sposób Ozeasz ukazuje dzieje Izraela. „Miłowałem Izraela, gdy jeszcze był dzieckiem, i syna swego wezwałem z Egiptu. Im bardziej ich wzywałem, tym dalej odchodzili ode Mnie, a składali ofiary Baalom i bożkom palili kadzidła. A przecież Ja uczyłem chodzić Efraima, na swe ramiona ich brałem; oni zaś nie rozumieli, że troszczyłem się o nich. Pociągnąłem ich ludzkimi więzami, a były to więzy miłości. Byłem dla nich jak ten, co podnosi do swego policzka niemowlę – schyliłem się ku niemu i nakarmiłem go. Powrócą do Egiptu i Aszszur będzie ich królem, bo się nie chcieli nawrócić. Miecz będzie szalał w ich miastach, wyniszczy ich dzieci, a nawet pożre ich twierdze” (11,1-6)⁶¹.

Grzech opanował wszelkie warstwy społeczne Izraela i każdą dziedzinę jego życia, dlatego czeka go surowy sąd Boży. Sanktuaria zostaną zburzone, a złoty cielec zostanie uprowadzony do niewoli (Oz 10,2-6). Twierdze Izraela zostaną spustoszone. Nie będą oszczędzone nawet dzieci (11,6). Nastąpi zniszczenie ołtarzy i stel (10,1-8). „Zniszczone będą wyżyny Bet-Awen – grzech Izraela. Ciernie i osty wyrosną na ich ołtarzach. Wtedy powiedzą górom: «Przykryjcie nas!» a wzgórzom: «Padnijcie na nas!»” (w. 8). Poprzez popełniane grzechy Izraelici ściągną na siebie taki los, że nie będą już mieli odwagi żyć⁶².

Izraelici trwają w swoich nieprawościach, stąd Ozeasz zapowiada, że „Samaria upadnie” (10,7), zaś naród zostanie pozbawiony swego króla i dostanie się pod panowanie Asyrii (11,5). Nawiązując do krytyki wierności Izraelitów z wersetu 6,4 prorok zapowiada ich przyszłe losy: „Dlatego będą podobni do chmur na świtanie, do rosy, która prędko znika, lub staną się jak źdźbło porwane z klepiska czy jak dym, który wychodzi przez okno” (13,3). Owa groźba spełniła się w roku 722, gdy po oblężeniu Samarii król Asyrii zajął to terytorium, a Izraelici zostali uprowadzeni do niewoli⁶³.

Również Amos zapowiada katastrofę królestwa izraelskiego (Am 5,6; 8,1). Zapowiedź kary nie jest jednak jego ostatecznym słowem do narodu. Zapowiada on, że po odbyciu kary, Bóg przywróci poprzedni stan pomyślności i dokona odnowy ku doskonałej jeszcze przyszłości. Ozeasz zaś nie ma wątpliwości, że Bóg darzy Izraela miłością pomimo grzechów. Miłość Boga jest potężniejsza niż grzechy Izraela. Stąd Ozeasz głosi nadzieję zbawienia. Wyraża przekonanie o wielkiej miłości Boga do swego narodu: „Jakże cię mogę porzucić, Efraimie, i jak opuścić ciebie, Izraelu? Jakże cię mogę równać z Admą i uczynić podobnym do Seboim? Moje serce na to się wzdryga i rozpala się moje wnętrze. Nie chcę, aby wybuchnął płomień mego gniewu i Efraima już

⁶⁰ Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 216; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 808.

⁶¹ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 99 n; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 214; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 813.

⁶² Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych*, dz. cyt., 95 nn; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 102; TENŻE, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 84; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 812.

⁶³ Por. J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, dz. cyt., 133.

więcej nie zniszczę, albowiem Bogiem jestem, nie człowiekiem; pośrodku ciebie jestem Ja – Święty, i nie przychodzę, żeby zatracać” (Oz 11,8 n). Bóg wskazuje na swoją świętość jako naturę zasadniczo różną od wszelkiego stworzenia. Wybrał Izraela i nie zmieni swej decyzji. Ozeasz zapowiada, że naród uniknie całkowitej zagłady i po przeżytym doświadczeniu nawróci się do Jahwe (2,29; 5,15). Bóg zaś uleczy swój naród od niewierności (14,5). Wówczas nastąpi religijne odrodzenie i odnowienie Przymierza oraz czas pomyślności (2,18-25; 14,5-8). Bóg bowiem zapowiada, że nie opuści swego ludu i nie przestanie go kochać. Pragnie bowiem jego zbawienia⁶⁴.

Autor nawiązuje do teologii pustyni. Bóg chce poprowadzić niewierny naród ponownie na pustynię, aby wytworzyć dawną więź miłości i zaufania. Pustynia jest symbolem krainy niewoli. Nie ma ona jednak być miejscem śmierci, lecz okazją do rachunku sumienia i powrotu do postawy bezinteresownej miłości. W ten sposób staje się ona przestrzenią spotkania z Bogiem i ponownego nawiązania z Nim wspólnoty. Prorok pisze: „W owym dniu zawrę z nią przymierze, ze zwierzem polnym i ptactwem powietrznym, i z tym, co pełza po ziemi. Łuk, miecz i wojnę wyniszczę z jej kraju, i pozwolę jej żyć bezpiecznie. I poślubię cię sobie znowu na wieki, poślubię przez sprawiedliwość i prawo, przez miłość i miłosierdzie. Poślubię cię sobie przez wierność, a poznasz Pana” (Oz 2,20-22)⁶⁵.

Głównym motywem zawarcia ponownego przymierza Boga z Izraelem jest miłość Boga i Jego przebacząca postawa, która objawia ogrom Bożego miłosierdzia. On przebacza wszystkie grzechy mimo rozlicznych niewierności. Zło grzechu polega na odrzuceniu i wzgardzie przebaczącej miłości Boga. Grzech jest zawsze odejściem od kochającego Ojca (Oz 7,13). W związku z tym Ozeasz wzywa do nawrócenia i pokuty: „Wróć, Izraelu, do Pana Boga twojego, upadłeś bowiem przez własną twą winę. Zabierzcie ze sobą słowa i nawróćcie się do Pana! Mówcie do Niego: «Przebacz nam całą naszą winę, w ten sposób otrzymamy dobro za owoc naszych warg»” (14,2 n)⁶⁶.

Ozeasz jest przekonany, że Izrael zmieni swoje złe postępowanie. Uczyni to jednak nie z własnej inicjatywy, lecz na skutek daru Bożego. Logika Starego Testamentu polega na tym, że grzesznik musi się nawrócić, aby otrzymać przebaczenie. Ozeasz niejako odwraca ten porządek. Jego posłanie wskazuje, że przebaczenie ze strony Jahwe poprzedza moment nawrócenia grzesznika. Ozeasz jest przez to prekursorem logiki Nowego Testamentu. Bóg przebacza zanim człowiek się nawróci (por. Rz 5,8; 1 J 4,10). W tej perspektywie nawrócenie jest odpowiedzią człowieka na Bożą miłość. Nie jest ono warunkiem przebaczenia. Interwencja Boga dokonuje się na podstawie samej łaski (Oz 14,5; por. Łk 1,78)⁶⁷.

---

⁶⁴ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 100 n; J. JEREMIAS, *Der Prophet Hosea*, Göttingen 1983, 38 nn; H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 214; J.S. SYNOWIEC, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka, dz. cyt.*, 133 n; G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 70; T. BRZEGOWY, "Święty Bóg i jego grzeszna oblubienica Izrael (Księga Ozeasza)", *art. cyt.*, 84 n.

⁶⁵ Por. S. ŁACH, *Księgi proroków mniejszych, dz. cyt.*, 70 n; G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 472 nn; D.J. MCCARTHY, R.E. MURPHY, "Księga Ozeasza", *art. cyt.*, 805; J. BRAMORSKI, "Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu", *art. cyt.*, 173.

⁶⁶ Por. H. MUSZYŃSKI, "Grzech u proroka Ozeasza", *art. cyt.*, 214.

⁶⁷ Por. G. WITASZEK, "Osobowe doświadczenie Boga Ojca u proroków Amosa, Ozeasza, Jeremiasza i Deutero-Izajasza", *art. cyt.*, 69 n.

Podsumowanie

Prorocy okresu asyryjskiego w państwie północnym krytykują niedociągnięcia społeczne, kultowe i moralne. Aplikują zasady prawa Bożego do codziennego życia. Poprzez przekazywanie słów Boga wnoszą do społeczności narodu wybranego niepokój, który jest związany z grzesznym postępowaniem wobec Jahwe. Dotyczy to zwłaszcza zgromadzenia liturgicznego. Bóg wymaga od swego ludu wewnętrznej świętości (por. Wj 19,6). Prorocy wskazują, że najważniejsze jest pełnienie woli Boga. Stąd wołają o sprawiedliwość i miłosierdzie. Miłość bliźniego jest wymiernym posłuszeństwem woli Bożej. Nauka Amosa i Ozeasza o prawdziwym kulcie jest aktualna również w czasach współczesnych⁶⁸.

STIGMA OF INJUSTICE AND ABUSE OF CULT BY PROPHETS IN ASSYRIAN PERIOD IN NORTH NATION

Summary

Prophets in the Assyrian period in north nation criticize social, cult and moral shortcomings. They show disbelief of ruling and the whole nation. Guilt is structural and collective. Amos and Hosea stigmatize misconduct against justice especially in judiciary area, and breaking poor people law too. Especially severely they stigmatize abuse of cult, idolatry and pilgrimage to Israeli sanctuaries. The hypocrisy of the Israelites is connected with the profanation of Yahweh. Condition of sinful reversal of Israel against God is understood like constant speed to new sinful acts. The sin mastered every social layer of Israel and every domain of his life; therefore he is waited for new severe ordeal. Prophets announce disaster of Israeli kingdom.

---

⁶⁸ Por. L. STACHOWIAK, *Prorocy – studzy słowa*, Katowice 1980, 72 n; T. BRZEGOWY, "Prorocy Amos i Ozeasz w walce o czysty kult", *art. cyt.*, 125; G. WITASZEK, *Moc słowa prorockiego, dz. cyt.*, 136 n.